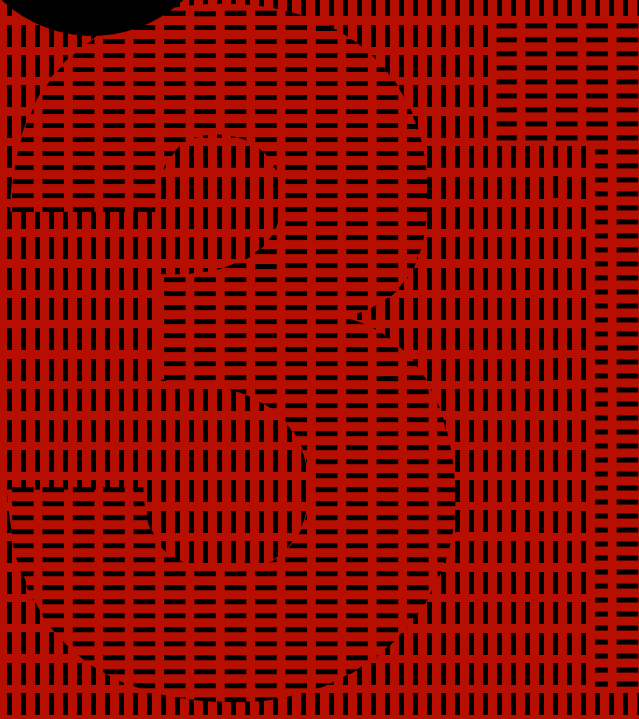

**VAN EESTEREN
GESPREK
NUMMER 31**

**IN EN OVER
DE LOURDESKERK
IN SLOTERMEER**

VERSLAG VAN EESTERENGESPREK #31 IN EN OVER DE LOURDESKERK IN SLOTERMEER

In het Van Eesterenmuseum is tot en met juni 2014 de tentoonstelling Heilige Huisjes, over hergebruik, architectuur, en geloven in Nieuw-West, te zien. Ook de Van Eesterengesprekken staan in deze periode in het teken van religie en religieus erfgoed in na-oorlogse wijken. Op donderdag 20 februari vond het 31ste Van Eesterengesprek plaats in de Lourdeskerk. De Onze Lieve Vrouw van Lourdeskerk, inmiddels 'Het Nieuwe Verbond', behoort tot de belangrijkste nog resterende naoorlogse kerkgebouwen van Amsterdam. Gastspreker architectuurhistoricus Herman Wesselink, gespecialiseerd in religieus erfgoed, en verbonden aan de Vrije Universiteit van Amsterdam vertelde over het ontstaan van het vijftigerjaren kerkgebouw en de plaats ervan in het oeuvre van architect Granpré Molière.

Rob Loos, naast kunstschilder en docent ook gids bij het Van Eesterenmuseum, liet aansluitend tijdens een rondleiding zien hoe rijk de Lourdeskerk is aan ambachtelijke kunst.

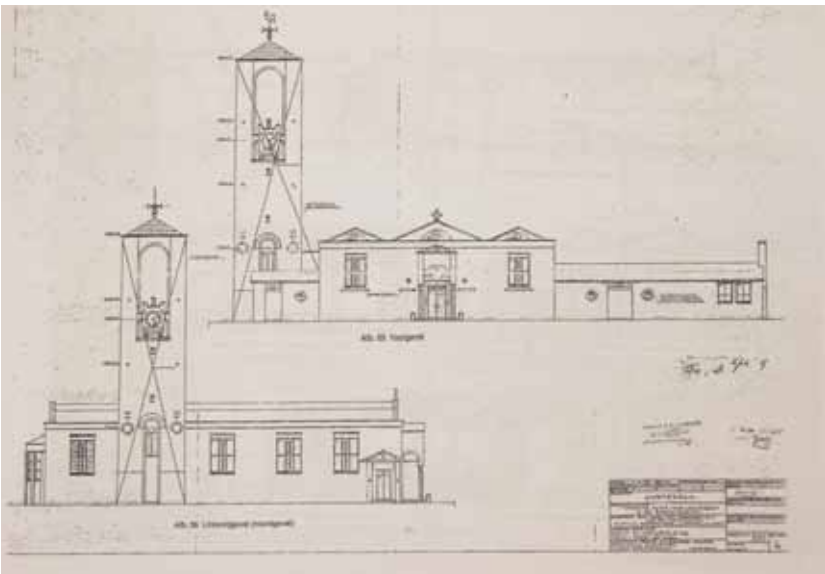
ONTSTAANSGESCHIEDENIS LOURDESKERK

Nog steeds wordt iedere zondag de eredienst in deze kerk gehouden. Dat is bijzonder, vindt Herman Wesselink, aangezien er zoveel kerkgebouwen inmiddels een andere functie hebben of gesloopt zijn. De parochie die sinds 1956 in de Lourdeskerk zetelt, was voor de oorlog gevestigd in een noodkerk aan de Jacob Catskade in de Staatsliedenbuurt. Het plan om daar een permanent kerkgebouw neer te zetten, werd vanwege de crisis en de oorlogstijd niet uitgevoerd. Na de oorlog was er een trek richting de nieuwe Westelijke Tuinsteden. Een aantal parochies ging daar in mee, zo ook deze parochie. Aan de rand van de wijk Sloterveer, in de groenzone, dichtbij de Sloterpolder werd de Lourdeskerk gebouwd en in 1956 ingewijd door de bisschop van Haarlem. Vanwege de toenemende ontkerkelijking kwam het in de jaren tachtig tot een fusie met de parochie van de Catharinakerk. De Lourdeskerk werd de nieuwe centrale parochiekerk onder een andere naam: 'Het Nieuwe Verbond.'

De voorgevel van de Lourdeskerk is heel eenvoudig. Herman Wesselink beschrijft de gevel als een rechthoekige doos waarbij de toren ontbreekt. De toren was gepland aan de noordzijde, maar is niet gebouwd vanwege een gebrek aan financiële middelen bij de rooms-katholieke parochie destijds. De kerk werd oorspronkelijk gebouwd als onderdeel van een katholiek complex, met scholen, een patronaatshuis en een pastorie. Die gebouwen zijn eind jaren negentig gesloopt. In 2000 is de buurt Noorderhof rondom de kerk gebouwd, daarmee is het effect dat architect Granpré Molière beoogde geheel verloren gegaan. De Lourdeskerk is nu helemaal aan het zicht onttrokken, van welke kant je ook komt.

Lourdeskerk in de huidige situatie aan het Granpré Molièreplein in de buurt Noorderhof.

Ontwerplekening Lourdeskerk, met de geplande toren aan de noordzijde.

KERKBOW IN DE NA-OORLOGSE PERIODE

Tussen 1951 en 1972 werden maar liefst zestig kerken in Amsterdam gebouwd. De grote behoefte aan nieuwe kerken had alles te maken met de hoge huwelijksvruchtbaarheid in die jaren. Het was de tijd van verzuiling en babyboom. Het aantal parochianen steeg snel en men vreesde een tekort aan kerkgebouwen. De visies hoe die kerken in de wijken gebouwd moesten worden liepen uiteen. Het katholieke ideaal stond daarbij min of meer haaks op het socialistische ideaal. Waar de katholieken ervan uitgingen dat geestelijke centra de sociale cohesie in wijken bevorderen en daarom centraal en goed zichtbaar moesten liggen, was de socialistische visie dat de wijken niet gedomineerd moesten worden door hoge kerkgebouwen maar door prominente profane gebouwen.

In 1955 richt het bisdom Haarlem de Rooms-Katholieke Plancommissie Amsterdam op om de kerkbouw in goede banen te leiden. Ook de overheid zette zich in die tijd in om kerken en aanverwante voorzieningen op te richten omdat kerkgenootschappen konden bijdragen aan de sociale cohesie. Weliswaar moesten kerkgenootschappen zich in de jaren vijftig nog wel grotendeels zelf bedruipen, in de jaren zestig konden ze een beroep doen op de wet premie kerkbouw.

'De kerk der tuinsteden is de voorhoede van de kerk op ontdekkingsreis,' schreef dagblad *De Tijd* destijds over de Lourdeskerk. Kerkgebouwen in de Westelijke Tuinsteden liggen bijna allemaal aan een groenzone. Zo ook de Lourdeskerk. Anderzijds ligt de kerk ook bij een kruispunt van hoofd-wegen. Dat was geheel ingegeven door het stedenbouwkundig ontwerp van Cornelis van Eesteren en de daaropvolgende inrichting van Sloterveer. De Lourdeskerk met scholen en bijgebouwen ligt daarmee als een cluster op een prominente, maar perifere locatie.

VISIE GRANPRÉ MOLIÈRE

Granpré Molière vond dat de samenleving onderhevig was aan een dramatische culturele ondergang die alles te maken had met het toenemend individualisme. Bewijs daarvoor waren de chaotische en ordeloze steden. Stedenbouw moest weer schoonheid zijn en de kerk moest als geestelijk middelpunt bovenaan de hiërarchische structuur van de wijk staan. In de modernistische stedenbouw, van de verenigingen als De 8 en Opbouw, ontbraken deze visies wat hem betrof. 'Het kerkgebouw vraagt een eigen situering op een afgezonderd erf, maar moet tegelijkertijd het profane leven blijven bekronen en daarmee heiligen,' zei Granpré Molière daarover.

De Lourdeskerk heeft van oudsher geen dominante ligging, maar de nadruk wordt verkrengen door een lommerrijke ligging aan de rand van de stad. Granpré Molière bouwde ook de Onze Lieve Vrouw van Eeuwigdurende Bijstand in Breda-Heuvel (1954). Beide kerken onderscheiden zich nadrukkelijk als geestelijk middelpunt. In de Bredase wijk was de bevolking er homogeen katholiek. Een belangrijk verschil met Amsterdam Slotermeer en haar gemengde bevolking.

Voorzijde van de Lourdeskerk.

EEN ZEKERE GEDATEERDHEID

Toen de Lourdeskerk gebouwd werd was er al sprake van een zekere gedateerdheid van het ontwerp. De Delftse school waar Granpré Molière deel van uit maakte was eind jaren vijftig nog volop in zwang, maar zou daarna snel plaatsmaken voor het modernisme. Granpré Molière maakte zoveel mogelijk gebruik van natuurlijke materialen, en liever niet van (gewapend) beton zoals de modernisten. In de Lourdeskerk zijn veel historische verwijzingen naar de vroegchristelijke kerkbouw in Toscane en naar de romaanse architectuur. De sobere uitvoering verwijst naar de positie van de rooms-katholieke kerk in na-oorlogse tijd, een periode van herbronning en bezinning. De kerk moest van de grond af weer worden opgebouwd, net als de nieuwe wijken, en zou daarmee haar positie in de samenleving weer hervinden. De vroegchristelijke architectuur paste bij het pionierskarakter van de naoorlogse rooms-katholieke kerkbouw. Met het ambachtelijk gebruik van materialen en het tonen van de constructie, lijkt Granpré Molière door architect Berlage beïnvloed. Opmerkelijk is dat de rechthoekige vensters wel betonnen lateien hebben, waarschijnlijk om constructieve of economische redenen.

Achterzijde van de Lourdeskerk.

VERGELIJK ANDERE KERKEN GRANPRÉ MOLIÈRE

Hoewel Granpré Molière veel kerken heeft ontworpen, zijn er maar vijf van zijn hand gebouwd. Zijn Larense kerk en de kerk in Groesbeek bij Nijmegen bestaan niet meer. De seminariekerk in Haaren, de Onze Lieve Vrouw van Eeuwigdurende Bijstand in Breda-Heuvel en de Lourdeskerk in Amsterdam hebben de tijd doorstaan.

Zijn naoorlogse kerken laten een grotere abstractie zien in vergelijking met de vooroorlogse. De seminariekerk in Haaren (1939) oogt als een weelderige romaanse burcht door de vele torentjes. Het is zijn meest monumentale kerk. De middeleeuwse uitstraling is een kenmerk van de rijke roomse tijd in jaren twintig en dertig. De Lourdeskerk is een

hallenkerk vanwege de duidelijke axiaalbouw. Het onderscheid tussen dragende delen en delen die gedragen worden valt op.

De pilaren staan ver uit elkaar zodat de gelovigen het priesterkoor goed kunnen zien. De Larense kerk (1956) had een sobere, doch monumentale uitstraling en vertoont veel gelijkenis met de Lourdeskerk.

Ansichtkaart van rooms-katholieke kerk 'De Goede Herder' in Laren.

OVEREENSTEMMING EN VERSCHILLEN DELFTSE EN BOSSCHE SCHOOL.

Granpré Molière was grondlegger van de stroming de Delftse school. Zowel de Delftse school als de Bossche school zijn traditionalistisch. Bij de Delftse school was het traditionalisme een reactie op het modernisme en functionalisme in jaren twintig. Bij de Bossche school kwam het traditionalisme voort uit de bestudering van oertypische elementen en de metafysische benadering van ruimtelijke elementen. Een soort filosofie gebaseerd op het plastische getal en de gulden snede. Terwijl de Delftse school heel Nederland leek te veroveren, beperkte de Bossche school zich tot het bisdom Den Bosch. Toen de Delftse school eind jaren vijftig definitief aan haar einde kwam, sprong de Bossche school in die leegte en werd er tot in de jaren zeventig vooral in Brabant nog volgens deze stroming gebouwd. Dit alles onder invloed van de benedictijner monnik en architect Dom Hans van der Laan. De Lourdeskerk kan als een mix van beide stromingen gezien worden.

VERGELIJKING LOURDESKERK MET CATHARINAKERK

De Catharinakerk meer noordelijk in Slotermeer is ontworpen door de architecten Evers en Sarlemijn. De overeenkomsten tussen de Lourdeskerk ontworpen door Granpré Molière en de Catharinakerk zijn heel opvallend, en niet toevallig. De rooms-katholieke kerken moesten er in die tijd bijna Romaans en vroegchristelijk uitzien. Voor weinig middelen kun je dan niet veel anders doen dan een rechthoekige ruimte scheppen. Beide kerken zijn zonder toren uitgevoerd, en in beide kerken is de ruimte driebeukig, met een naar voren geschoven priesterkoor. De Catharinakerk heeft geen hoofdabcis. De Lourdeskerk heeft wel een kleine abcis achter het priesterkoor. Verder zijn beide kerken sobere ruimtes, met ongeveer dezelfde afmetingen en voor hetzelfde aantal gelovigen gebouwd. Beide kerken liggen perifeer, op kruispunten en langs een groenstrook. Een verschil is dat de Catharinakerk gebouwd is in de vorm van een basilica, en de Lourdeskerk als een hallenkerk.

Catharinakerk met nog jonge bomenaanplant.

Maquette en realisatie van de Catharinakerk.

OPVALLENDE GAAFHEID

De Lourdeskerk is van grote cultuurhistorische waarde vanwege zijn vroegchristelijke en romaanse referenties. Zeker voor Amsterdam met veel naoorlogse kerken die door het modernisme en functionalisme werden beïnvloed. Misschien is de Lourdeskerk het meest van belang door de opvallende gaafheid, wat komt omdat de kerk tot op heden nog altijd in gebruik is voor de rooms-katholieke eredienst.

Ook boeiend is de niet centrale, maar perifere ligging van de kerk. Herman Wesselink vraagt zich af hoe Granpré Molière gereageerd zou hebben als hij nog geleefd had en hij zijn kerk zo centraal in Noorderhof zou zien liggen.

RONDLEIDING LOURDESKERK

Rob Loos toont in een diaprojectie de architectuur en kunst van de vier kerken die tijdens de maandelijkse fietsroute bij de tentoonstelling Heilige Huisjes bezocht worden: de Catharinakerk, de Ontmoeting, de Olijftak en de Lourdeskerk. Ter afsluiting van het Van Eesterengesprek verzorgt Loos een rondleiding in de Lourdeskerk. Daar valt de grote mate van ambacht op. Granpré Molière was zelf tot in detail met vorm bezig, vertelt Loos. Hij werkte bij de bouw nauw samen met handwerklieden en ambachtelijk uitvoerende kunstenaars

zoals edelsmeden, glazeniers en wandstierkunstenaars. Niet van alles is bekend wie het maakte. Van de mozaïeken boven de deur weten we dat wel. Die zijn van Jan Groenestein. Een aan de Rijksacademie opgeleide kunstenaar die volgens Loo niet zozeer met zelfontplooiing, maar vooral met ambachtelijk werk bezig was. Groenestein is bekend van de grote sgraffito's (ingekraste voorstellingen) in de muur bij het aquarium van Artis.

Loos wijst op de verlichting die in overeenstemming is met de architectuur. Het tactiele, niet afgevoegde metselwerk maakt het geheel wat zachter. Dat Granpré Molière veel gevoel voor vorm had blijkt ook uit de zangzolder. Daar is met buitengewoon veel liefde en aandacht expressie aan de vorm gegeven, vindt Loos. Het tabernakel is van de hand van de bekende edelsmid en emailleur Nico Witteman. Hij vervaardigde het gedetailleerde werk met drijvers en een hamertje. Alle apostelen zijn in de deurtjes terug te zien. Ook werkte hij met emailleer en edelstenen. In het tabernakel staat de ciborie met de geconsacreerde hosties die elke mis weer tevoorschijn komt. Het kruis met de ingelegde edelstenen en het emailleerwerk hangt boven de mistafel en is ook van Witteman.

Tabernakel in de Lourdeskerk van edelsmid/emailleur Nico Witteman

Kruis in de Lourdeskerk van edelsmid/emailleur Nico Witteman.

COLOFON

Tekst: Caroline Freriks

Beeld: Herman Wesselink en Caroline Freriks

Vormgeving: Anouk Johanson

Datum: 20-02-2014

VAN EESTERENMUSEUM

Burgemeester de Vlugtlaan 125 Amsterdam

www.vaneesterenmuseum.nl

info@vaneesterenmuseum.nl

